

допоможе школярам краще ознайомитись з певною спільністю мови мистецтва: асоціативністю, метафоричністю, умовністю, образністю.

Таким чином, опрацювання наукового доробку в галузі фольклористики, мистецтвознавства, педагогіки дозволяє констатувати, що більш ніж тисячолітня історія співіснування на одній території угорців та українців зумовила взаємодію та взаємопроникнення їх національних традицій, використання яких на уроках музики загальноосвітніх шкіл є одним з ефективних засобів забезпечення культуровідповідності освіти і виховання в умовах полікультурного середовища: сприятиме досягненню художніх цінностей держави й світу, мобільності та систематизації знань учнів.

Ефективним принципом методичного забезпечення такої взаємодії в процесі музично-естетичного виховання в умовах полікультурного середовища є застосування художньої інтеграції. Змістова сутність принципу детермінована соціальним замовленням на гармонійний, національний і загальнокультурний розвиток учнів та відповідною музично-педагогічною практикою. Реалізація його в процесі музично-естетичного виховання сприятиме духовному становленню молодших школярів на основі формування ціннісного відношення до музичного мистецтва угорського та українського народів; засвоєнню музично-теоретичних та музично-естетичних знань; опануванню комунікативними засобами міжкультурної взаємодії – рідною, державною та художньою мовами (музичною, літературною, образотворчого мистецтва).

Література

1. Бондаревская Е.В. Личностно-ориентированное образование / Е.В.Бондаревская – Ростов-на-Дону, 1997. – С. 15.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – С.205.
3. Ростовський О.Я. Методика викладання музики у початковій школі / О.Я.Ростовський // Навч. метод. посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – [2-е вид., доп.]. – 216 с.

УДК 37.091.3

Стукаленко З. М.

ВИТОКИ ПОНЯТТЯ «ТОЛЕРАНТНІСТЬ» В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ

У статті історико-хронологічно аналізується поняття «толерантність», яке є основою нашого ретроспективного дослідження, що дозволяє розглядати логіку ідеї філософів і викладачів Середніх віків, козаків і філософів Просвітництва. Описуючи витоки поняття «толерантність» в українській філософії, ми можемо встановити існування домінуючої філософії свідомості як етичних і моральних орієнтирів у його толерантним способом. У статті розглянуто погляди таких учених, як Г. Сковорода, Т. Шевченко, М. Драгоманов, Л. Українка, Ст. Сухомлинський.

Ключові слова: толерантність, ретроспектива ідей гуманізму, філософа, педагога, загальнолюдські моральні цінності.

В статье историко-хронологически анализируется понятие «толерантность», которое является основой нашего ретроспективного исследования, что позволяет рассматривать логику идеи философов и преподавателей Средних веков, казаков и философов Просвещения. Описывая истоки понятия «толерантность» в украинской философии, мы можем установить существование доминирующей философии сознания как этических и моральных ориентиров в его толерантным способом. В статье рассмотрены взгляды таких ученых, как Г. Сковорода, Т. Шевченко, М. Драгоманов, Л. Украинка, В. Сухомлинский.

Ключевые слова: толерантность, ретроспектива идей гуманизма, философа, педагога, общечеловеческие моральные ценности.

The article analyzes the historical and chronological approach to the essence of tolerance, which is the basis of our study retrospect that allows to consider the logic of the ideas of philosophers and teachers of Middle Ages Cossacks and philosophers of the Enlightenment. Describing the origins of tolerance X – early XX centuries in Ukrainian philosophy, we can establish the existence of a dominant philosophy of mind as ethical and moral guidance in its tolerant way. In the article the views of scientists on the problem tolerance such as: G.Skovoroda, T.Shevchenko, M.Drahomanov, L.Uklayinka, V. Sukhomlynsky.

Keywords: tolerance, retrospective ideas of humanism, philosopher, educator, universal moral values.

В умовах динамічно розвиваючого соціуму толерантність стала своєрідним фундаментом для побудови системи міжособистісних, соціальних, міжнародних стосунків. Актуальність цієї проблеми як суспільного явища детермінується глобалізацією світового цивілізаційного процесу. У зв'язку з цим на перший план висувуються цінності, необхідні для загального виживання та вільного розвитку людини такі, як стратегія ненасильства, ідея терпимості до чужих поглядів і позицій, цінності, культури тощо. Вони віддзеркалюють соціальне життя і стає найважливішим утворенням духовного світу особистості, основною її толерантності.

Розбудова сучасної української теорії дидактики та виховання неможлива без найцінніших надбань вітчизняної та світової педагогічної скарбниці, без плідних ідей вітчизняних педагогів-новаторів. Тому ми звертаємось до спадщини філософів-просвітників минулих століть, адже їх ідеї не втратили своєї актуальності й у XXI столітті.

Проблема толерантності знаходить належне місце в наукових дослідженнях і стала предметом уваги досить широкого кола дослідників. Серед учених різних країн, які суттєво вплинули на розвиток проблеми толерантності, слід відзначити Ж.Бастіда, П.Кінга, Б.Уільяма. Різні аспекти формування толерантності школярів та студентів у закладах освіти розглядаються у дослідженнях Б.Ананьєва, О.Асмолова, Т.Алексєенко, О.Безпальки, В.Бочарової, Р.Валітової, Ю.Василькової, Б.Гершунського, О.Гриви, Л.Завірюхи, В.Зорька, Я.Довгополової, В.Калошиного, О.Карякіної, Е.Койкової, В.Козлового, Л.Колобової, Д.Колосового, І.Ключникова, Н.Кругловою, В.Лекторського, А.Мудрика, А.Погодіної, М.Перепелициної, І.Пчелинцевої, А.Петрицького, Т.Сенюшкиної, О.Сербенської, Г.Солдатової, В.Скуратівського, О.Сухомлинської, Ю.Тодорцевої, Ю.Тищенко, В.Троцьанського, У.Тишкова, В.Шаліна, О.Швачко. Тематика нашого наукового пошуку значною мірою доповнює дослідження вищезазначених науковців.

Треба зазначити, що низка документів ЮНЕСКО декларує постійне зростання вимог щодо якості професійної сфери діяльності фахівців з урахуванням особливих якостей сучасної моделі вчителя нової генерації. Усвідомлення себе в цій професії передбачає особливу якість – толерантності, у якій, по суті, інтегруються всі важливі ціннісні орієнтації майбутнього вчителя. Тож толерантність, визначається інтегральною характеристикою, яка актуалізує взаємодію викладача і студента у професійній діяльності завдяки демократії, гуманізму та рівноправності.

Історико-хронологічний підхід щодо сутності толерантності, який покладено в основу нашого дослідження, уможливило розглянути логіку розвитку ідей філософів-педагогів Княжої доби та Козаччини (X–XVIII ст.) (Ярослав Мудрий, Іларіон Київський, Феодосій Печерський, Петро Могила, Григорій Сковорода, Яків Ковельський та ін.).

Козацька доба – це час, пов'язаний з традиціями Княжої доби та із західноєвропейськими ідеями гуманізму, на які впливали соціально-культурні процеси української ментальності. Основні педагогічні ідеї найвідоміших представників українського бароко втілювалися в систему поглядів на світ, розробку натурфілософії.

Втілення української ментальності найяскравіше розкрилося в діяльності Києво-Могилянської академії, найвідомішим представником якої є Г.Сковорода (1722–1794).

У філософській спадщині Г.Сковороди толерантні ідеї гуманізму визначаються джерелом людського щастя. «Любов виникає з любові, коли хочу, що б мене любили, я сам першим люблю»; «Не все те неправильне, що тобі незрозуміле», – наголошував Г.Сковорода [1]. Так, основні здобутки філософа-просвітителя, з погляду сучасного гуманістичного розуміння толерантності, лежать у царині індивідуальної етики, у толерантності як складовій цілісної особистості, тоді як соціальне розв'язання проблеми толерантності залишається ще досить абстрактним. Філософ високо цінував науку словесного спілкування учителя з учнем, вбачаючи в слові силу, «що може засівати голову дитини добрими знаннями й любов'ю, а може розлити в дитячій душі зміїну отруту й мучити її» [4, с. 206].

Слід визнати, великою заслугою просвітителя є розкриття принципу розуміння вихователем думок, переживань та прагнень дитини, віру в благородне особистісне начало та силу виховання. За Г.Сковородою, цей принцип реалізується лише за умови, коли вихователь виявлятиме високу чуйність і повагу до вихованця. Головним для педагога є пізнання і вдосконалення природних здібностей кожної людини. Своїми поглядами Г.Сковорода був схожий на старогрецьких філософів, твори яких він добре знав. У переконаннях філософ часто посилався на Аристотеля, Епікура, Ксенофонта, Платона. Але особливо близьким йому за духом був образ давньогрецького мудреця Сократа. Українському філософу притаманні такі риси, як чесність і справедливість, постійний пошук істини, презирство до так званого «здорового глузду», непохитне обстоювання духовної свободи й розвинене почуття внутрішнього обов'язку, неухильне моральне та інтелектуальне самовдосконалення, висловлене у гаслі «пізнай самого себе». Тому не дивно, що сучасники називають Г.Сковороду «українським Сократом». Сьогодні його ідеї про «сродну працю», «рівну нерівність», самопізнання, самообмеження є досить актуальними.

Зважаючи на це, толерантність як новоєвропейська універсалія сьогодення сягає своїми витокami сформульованої в античній думці та в християнстві ідеї терпимості як моральних чеснот людини, так і особливого етичного принципу, певної моделі взаємин між ними. Педагогічні ідеї як закономірності щасливого життя Г.Сковорода прагнув донести до свідомості кожної людини, збагативши вітчизняну філософію гуманістичними ствердженнями толерантного спрямування.

Представники Просвітництва XIX ст. (О.Барвінський, М.Леонтович, М.Максимович, І.Нечуй-Левицький, М.Пирогов, К.Стеценко, К.Ушинський, І.Франко, П.Чубинський, Т.Шевченко та ін.) декларують гармонійний розвиток особистості на засадах патріотизму, гуманізму, моралі й толерантності.

Яскравим представником релігійної толерантності виступає Т.Шевченко (1814–1861). Світогляд поета пройнятий антропоцентризмом, де точкою дотику в цьому плані, окрім багатьох інших ознак, виступає толерантність. Т.Шевченко вказує на рівність кожної людини перед Богом, незалежно від соціального становища. Досліджуючи його творчу спадщину, потрібно відзначити, що в ній не простежується агресія стосовно будь-яких конфесійних упереджень. Поєми «Неофіти», «Єретик» констатують факт віротерпимості Кобзаря. Як відомо, серед його друзів були люди різних віросповідань (К.Брюллов, В.Штернберг, Шмідт, Фіцтум, Йоахім та ін.), і Т.Шевченко доволі прихильно до них ставився, у тому числі й до представників етнічно чужих для українців та конфлікту вальних з ними конфесій (католицизму, ісламу, іудуїзму) [5]. Його літературна спадщина сповнена педагогічних повчань, пробуджувала національну свідомість, любов, терпіння, переживання, вічне почуття кохання.

В українській філософсько-педагогічній думці народне життя, його мова, історія, культура, народознавство, мистецтво, наука, етнографія завжди співіснували в тісній взаємодії з найновішими вимогами й досягненнями світової філософської думки. Тому імператив Т.Шевченка: «І чужого научайтесь й свого не цурайтесь» [3] є універсальною формулою змістовної парадигми української педагогічної думки толерантного спрямування.

Такою вона пройшла всіма сходами історичної еволюції й постає перед суспільством сьогодні.

Варто зазначити, що поетичне слово Т.Шевченка розкриває високі моральні цінності нашого народу: чесність, людяність, патріотизм, незламність, відданість, котрі у всій своїй палітрі цілком відповідають характеристиці толерантного світобачення українців.

Отже, релігійні погляди поета сприяли розвитку міжнаціональної толерантності, формуванню почуття власної гідності, поваги до віросповідань різних народів незалежно від їхньої соціальної належності, національності, раси, культури.

Певний внесок у розробку проблеми толерантності як духовної сутності особливості зробили відомі українські філософи другої половини ХІХ – початок ХХ століть, з-поміж яких: М. Драгоманов (1841–1895), І.Франко (1856–1916) та Л.Українка (1871–1913). Найсуттєвішою рисою філософії М.Драгоманова є те, що він пріоритет надавав загальнолюдським цінностям, формуванню загальнолюдської культури, толерантності як духовного фундаменту особистості. Філософія І.Франка декларує заповіді любові до Батьківщини, людства в цілому, ідеї яких ґрунтуються у сфері різномірності, «яка робить людей несхожими, цікавими і цим дає людям основу для їхньої єдності, для братерства і любові» [5], що уможливорює констатувати сенс толерантності.

Л.Українка будує філософію пошуку синтезу вічних проблем і сучасних запитів. Письменниця закликала українську громадськість збудитися від інертності, малюючи в різючих образах жахливі картини поразки, що є наслідком байдужості до голосу правди та відсутність толерантної поведінки.

Безцінний внесок у розробку проблеми толерантності зробив В.Сухомлинський (1918–1970), котрий гуманістичними ідеями сформував нову концепцію виховання та навчання особистості. Постулатами етичної поведінки педагога є повага до вихованців, серед яких виразно відчутна активна позиція педагога проти терпимого ставлення до зла: «Не будь байдужим до зла. Борись проти зла, обману, несправедливості. Будь непримиримим до того, хто прагне жити за рахунок інших людей, завдає лиха іншим людям» [2, с. 165].

На думку В.Сухомлинського, учень завжди бере приклад з учителя. Педагог своєю поведінкою, відвертістю, щирістю в розмові запалює в душі вихованця вогник любові. «Життя переконує, що вихованець – дзеркало вихователя. Мистецтво й майстерність виховання полягають у тому, щоб уміти бачити себе в образі вихованця, в тій істоті, що мислить, відчуває, переживає, істоті, яку ми творимо з маленької дитини», – уважає науковець [2, с. 559]. У своїй праці «Як виховати справжню людину» вперше у вітчизняній педагогіці автор глибоко розкриває сутність понять, як гідність, людяність, тактовність, відповідальність, терпимість, патріотизм. Отже, в основі поглядів В.Сухомлинського є гуманістичні ідеї толерантності, на яких ґрунтуються загальнолюдські моральні цінності.

Виходячи із вищезазначеного, ми робимо висновок, що толерантність – продукт історичного розвитку філософського мислення. Філософи ставили завдання розгляду сутності «толерантності» як терпіння в рамках своїх моральних парадигм і визначали його як властивість і здатність до подолання зовнішнього впливу і внутрішніх переживань. Толерантність визначається як світоглядна позиція індивіда і одна з ключових цінностей суспільства, що формувалося упродовж століть, і цей процес триває дотепер. Отже, характеризуючи витоки толерантності Х – початку ХХ століть в українській філософії, ми можемо констатувати факт існування філософії духу як домінуючого етико-морального її спрямування в толерантному руслі.

Перспективою для подальших розвідок є розробка комплексних інноваційних технологій формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі фахової підготовки.

Література

1. Пісоцький В. Ідея толерантності в етиці Григорія Сковороди / В.Пісоцький // Людина і світ. – 1999. – № 10. – С. 49–51.
2. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибр.твори: В 5-ти т. – т.2. – К.: Рад.школа, 1976. – С.149–918.

3. Шевченко Тарас Григорович. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003.– Т. 1: Поезія 1837–1847.– С. 348–354; С. 737–740.

4. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. / ред. кол. : О.Г. Дзевєрін, М. М. Грищенко, С. П. Заволока та ін. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 419–654.

5. Українська педагогіка в персоналіях: кн.1: Навч. Посібник / За ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 624 с.

6. Філософія освіти: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенко, І. Предборської. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 330 с.

УДК 37.011.3-051:78(=161.2)-027.63(092) (477)

Козачук О. С.

ЕРНЕСТ ЄДЛІЧКА: ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ВИДАТНОГО ПЕДАГОГА

Стаття присвячена пам'яті видатного українського педагога-музиканта Ернеста Алоїзовича Єдлічки. Подаються стислі відомості про його життєвий шлях та творчу діяльність. Висвітлюються матеріали щодо музичного оточення та контактів митця. Спираючись на матеріали дослідників щодо надзвичайно плідної для вітчизняної піаністичної школи мистецько-освітньої діяльності, П. Луценка (одного з вихованців педагога), автор зробив спробу визначення значущості внеску Е. Єдлічки у розвиток та формування української фортепіанної школи кінця XIX – початку XX століття.

Ключові слова: Єдлічка, педагог, піаніст.

Статья посвящена памяти выдающегося украинского педагога-музыканта Эрнеста Алоизовича Едлички. Даются краткие сведения о его жизненном пути и творческой деятельности, освещаются материалы к музыкального окружения и контактов художник. Опираясь на материалы исследователей, касающихся чрезвычайно плодотворной для отечественной пианистической школы художественно-образовательной деятельности, П. Лутенка (одного из воспитанников педагога), автор пытается определить значимость вклада Э. Едлички в развитие и формирование украинской фортепианной школы конца XIX – начала XX века.

Ключевые слова: Едличка, педагог, пианист.

The article is dedicated to the memory of the outstanding Ukrainian teacher-musician Ernest Jedlička. Served brief information about his life path and creative activities. Highlights the materials to the musical environment and contacts of the artist. Based on materials of researchers to be extremely fruitful for the domestic pianistic school of artistic and educational activities, P. Lutsenko (one of the pupils of the teacher), the author made an attempt to determine the significance of the contribution of E. Jedlička in the development and formation of the Ukrainian piano school of the late XIX – early XX century.

Keywords: Jedlička, teacher, pianist.

Нещодавно виповнилось 160 років від дня народження видатного педагога-музиканта Ернеста Алоїзовича Єдлічки, який відіграв значну роль у підготовці національних музичних кадрів та зробив вагомий внесок у розвиток української фортепіанної школи. Ім'я його, на жаль, маловідоме широкому колу музичної громадськості та шанувальникам музичної культури України. А воно варте уваги хоча б тому, що серед учнів Е. Єдлічки засновник Харківської фортепіанної школи XX століття, перший завідувач кафедрою спеціального фортепіано, а згодом ректор Харківської консерваторії - П.К. Луценко, діяльність якого дала українській фортепіанній школі блискучу низку піаністів-педагогів (М. Ітігіна, Н. Ландесман, В. Петров, Л. Сагалов, В. Топілін та ін.). Серед музичних нащадків Єдлічки